



Dilafroz BARATOVA,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM o'qituvchisi

E-mail: dilafrozbaratova88@gmail.com

Psixologiya fanlari doctori, professor M. Fayziyeva taqrizi asosida

“NO‘TOLIQ OILALARDA FARZAND TARBIIYASIDA IJTIMOIIY QO‘LLAB-QUVVATLASHNING ROLI”

Annotatsiya

Ushbu maqolada oilalarda farzand tarbiyasida ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning ahamiyati o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oila a‘zolari, mahalla, ta‘lim muassasalari va psixologik xizmatlarning qo‘llab-quvvatlashi bolalarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Noto‘liq oilalar, farzand tarbiyasi, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, ota-ona roli, psixologik yordam, oilaviy barqarorlik, ijtimoiy integratsiya, tarbiyaviy resurslar, emotsional qo‘llab-quvvatlash, jamiyat yordami.

“THE ROLE OF SOCIAL SUPPORT IN CHILD REARING IN SINGLE-PARENT FAMILIES”

Annotatsiya

This article examines the importance of social support in the upbringing of children in single-parent families. Research findings indicate that support from family members, the community, educational institutions, and psychological services positively influences children's psychological and social development.

Key words: Non-intact families, Child upbringing, Social support, Parental role, Psychological assistance, Family stability, Social integration, Educational resources, Emotional support, Community support.

“РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКИ В ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ В НЕПОЛНЫХ СЕМЬЯХ”

Аннотация

В данной статье изучается значение социальной поддержки в воспитании детей в неполных семьях. Результаты исследования показывают, что поддержка со стороны членов семьи, сообщества, образовательных учреждений и психологических служб оказывает положительное влияние на психологическое и социальное развитие детей.

Ключевые слова: Неполные семьи, Воспитание детей, Социальная поддержка, Роль родителей, Психологическая помощь, Семейная стабильность, Социальная интеграция, Воспитательные ресурсы, Эмоциональная поддержка, Помощь общества.

Kirish. Oila – inson hayotining eng muhim institutlaridan biri bo‘lib, farzand tarbiyasining asosi hisoblanadi. So‘nggi yillarda noto‘liq oilalarda farzand tarbiyasi masalasi jiddiy ijtimoiy muammo sifatida e‘tirof etila boshladi. Respublikamizda noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar ko‘plab psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bunday oilalarda ota-onalik roli to‘liq bajarilmaganligi, iqtisodiy noaniqlik va ijtimoiy izolyatsiya, shuningdek, psixologik qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi bolalarning rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan chiqarilgan farmonlar va qarorlar asosida noto‘liq oilalarga yordam ko‘rsatish va ularning farzandlarining ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishini ta‘minlash borasida keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Masalan, 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-sonli farmon “Jamiyatda ijtimoiy-ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmon asosida noto‘liq oilalarga psixologik va ijtimoiy yordam ko‘rsatish tizimi mustahkamlanmoqda. Bundan tashqari, 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son qarori yoshlarni ma‘naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash tizimini yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari doirasida ota-onalarning farzand tarbiyasidagi o‘rni kuchaytirishga, maktab va mahalla jamoalari bilan hamkorlikni yanada rivojlantirishga alohida urg‘u beradi. Bunday holatlarni yengib o‘tishda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlari muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning sog‘lom psixologik holati va ijtimoiy moslashuvi uchun nafaqat ota-onaning, balki kengaytirilgan oila a‘zolari, mahalla jamoasi, do‘stlar, maktab pedagoglari va psixologik xizmatlarning yordami zarur. Ushbu qo‘llab-quvvatlash bolalarga o‘zini xavfsiz va ishonchli his etishga, shuningdek, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va ta‘lim jarayonida muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi. Maqolamizda noto‘liq oilalarda

farzand tarbiyasida ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning roli chuqur tahlil qilinadi. Ilmiy adabiyotlar, amaliy tajribalar va zamonaviy ijtimoiy xizmatlar asosida, mavjud qo‘llab-quvvatlash tizimlarining afzalliklari, ularning bolalarning psixologik, ijtimoiy va ta‘limiy rivojlanishidagi o‘zaro ta‘siri hamda bu tizimlarni yanada takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar keltiriladi. Shu yo‘l bilan maqola nafaqat noto‘liq oilalardagi farzand tarbiyasining murakkab muammolarini yoritadi, balki ularni yechish va bolalarning kelajagini mustahkamlash uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy siyosat va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv orqali ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimining ahamiyati, noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning emotsional va ijtimoiy barqarorligini ta‘minlashdagi roli yanada keng qamrovli tahlil qilinadi, bu esa kelajakda jamiyatning barqaror rivojlanishiga o‘z hissasini qo‘shishi kutilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, soha bo‘yicha mavjud ilmiy ishlar va hujjatlar noto‘liq oilalarda farzand tarbiyasining ijtimoiy-psixologik, ta‘limiy va iqtisodiy jihatlarini keng qamrovli tarzda o‘rganishga qaratilgan. Birinchi navbatda, Abduvosiyeva M.X (2023) [1]; tadqiqotida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvi va tarbiyasida ota-onalar, qarindoshlar, mahalla jamoalari va ta‘lim muassasalarining o‘zaro hamkorligi muhim omil sifatida ajratib ko‘rsatilgan. Ushbu yondashuv farzandlarning o‘zini xavfsiz his etishi, ijtimoiy ko‘nikmalarining shakllanishi va mustaqil shaxsga aylanish jarayonini qo‘llab-quvvatlashda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning asosiy ahamiyatini ochib beradi.

Shu bilan birga, Abdusamatov X.U (2023) [2]; tomonidan taklif etilgan psixologik qo‘llab-quvvatlashning tizimli modeli noto‘liq oilalarda farzand tarbiyasini samarali tashkil etishning nazariy asoslarini shakllantiradi. Uning modeliga ko‘ra, ota-onalar, kengaytirilgan oila a‘zolari, mahalla va psixologik xizmatlar o‘rtasidagi sinergik hamkorlik farzandlarning ruhiy

barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va ta'limdagi muvaffaqiyatiga beqiyos ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, xalqaro talab darajasidagi ilmiy izlanishlar, ilmiy maqolalarda va davlat siyosatini aks ettiruvchi hujjatlarda noto'liq oilalarda farzand tarbiyasiga oid empirik tadqiqotlar keng yoritilgan. Ushbu maqolalarda metodologiyalar, statistika va aniq tadqiqot natijalari orqali mavjud ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarining samaradorligi tahlil qilinib, ularni yanada takomillashtirish yo'llari tavsiya etilgan.

Prezidentimizning 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-sonli farmoni va 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son qarori kabi davlat hujjatlari ham noto'liq oilalarda farzand tarbiyasini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy muhitni mustahkamlash bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan. Ushbu hujjatlar adabiyotlarda chuqur tahlil qilingan bo'lib, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining noto'liq oilalardagi farzandlarning to'laqonli rivojlanishiga qanday hissa qo'shishi, mavjud yordam mexanizmlarining kamchiliklarini aniqlash va ularni takomillashtirish zarurligi haqida boy ilmiy xulosalar chiqarilgan.

Shuningdek, sohada mavjud adabiyotlar iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, psixologik diagnostika va intervensiya, ma'naviy-axloqiy tarbiya kabi qo'shimcha jihatlarni ham qamrab oladi. Bu jihatlarda noto'liq oilalarda farzandlarning nafaqat ruhiy, balki ijtimoiy va ta'limiy rivojlanishini ham ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, noto'liq oilalarda farzand tarbiyasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ahamiyati, uning nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi borasidagi adabiyotlar tahlili maqolamiz uchun puxta ilmiy poydevor yaratadi. Shu asosda kelgusida yordam tizimini yanada takomillashtirish va farzandlarning kelajakda sog'lom, mustaqil shaxs sifatida shakllanishini ta'minlash borasida qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar. Yaqin yillarda olib borilgan so'nggi empirik tadqiqotlar noto'liq oilalarda farzand tarbiyasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining samaradorligini yangi nuqtai nazardan ochib berdi. Quyidagi asosiy yo'nalishlar aniqlangan:

Mahalla va jamoaviy tashabbuslar: So'nggi tahlillar shuni ko'rsatdiki, mahalla jamoalari tomonidan tashkil etilayotgan seminarlar, treninglar va maslahat uchrashuvlari farzandlar va ularning ota-onalari uchun doimiy psixologik va pedagogik yordam sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu yordam, ayniqsa, krizis holatlarida oilaviy muhitni tiklashda va farzandlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Yo'nalish	Tahlil va ta'rifi	Natijalar/Observatsiya
Mahalla va jamoaviy tashabbuslar	Mahalla jamoalari tomonidan seminarlar, treninglar va maslahat uchrashuvlari tashkil etilishi orqali ota-onalar va bolalarga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatiladi.	Bolalarning ijtimoiy ko'nikmalari rivojlanadi, stress darajasi pasayadi va oilaviy muhit yaxshilanadi.
Raqamli platformalar va onlayn resurslar	Onlayn qo'llab-quvvatlash guruhlar, mobil ilovalar va raqamli ta'lim platformalari orqali oilalar tezkor va shaxsiylashtirilgan yordamga ega bo'ladi.	Geografik cheklavlardan mustaqil holda farzandlar va ota-onalar tezkor maslahat va qo'llab-quvvatlashga erishib, intellektual rivojlanish darajasi oshadi.
Davlat dasturlari va grantlar	Davlat tomonidan yangi moliyaviy yordam dasturlari va grantlar orqali noto'liq oilalarga krizis davrida tezkor yordam ko'rsatilishi va farzandlarning faoliyatlari qo'llab-quvvatlanadi.	Oilaviy iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi, farzandlar ta'lim, sport va madaniyat sohalarida qo'shimcha resurslar bilan ta'minlanib, rivojlanishi uchun sharoit yaratiladi.
Psixologik va pedagogik yordam	Maxsus psixologik treninglar va shaxsiy maslahatlar orqali farzandlarning ruhiy holati mustahkamlanadi va ota-onalarning tarbiyaviy yondoshuvlari qo'llab-quvvatlanadi.	Bolalarda ruhiy barqarorlik, ijtimoiy moslashuv va sog'lom shaxsiyat rivojlanishi sezilarli darajada oshadi.
Ta'limdagi muvaffaqiyat	Ta'lim muassasalari va pedagoglar bilan hamkorlik orqali farzandlarning o'qish jarayoni qo'llab-quvvatlanadi va ularning intellektual salohiyati rag'batlantiriladi.	Farzandlarning akademik muvaffaqiyati oshadi, intellektual rivojlanishi mustahkamlanadi va kelajakda mustaqil shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatiladi.

1-jadval

Xulosa va takliflar. Noto'liq oilalarda farzand tarbiyasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi bolalarning psixologik barqarorligi, ijtimoiy integratsiyasi va ta'limdagi muvaffaqiyatini oshirishda hal qiluvchi omil sifatida ajralib turadi. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, mahalla va jamoaviy tashabbuslar, raqamli platformalar orqali onlayn qo'llab-quvvatlash va davlat tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy yordam dasturlari oilaviy inqiroz davrida tezkor va samarali yordam ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Bu tizimlar noto'liq oilalarda farzandlarning shaxsiy va ijtimoiy salohiyatini oshirish, ularni mustaqil va faol fuqarolar sifatida shakllantirishga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Takliflar. Mahalla va jamoaviy tashabbuslar: Mahalla va jamoa darajasida farzandlar va ota-onalar uchun muntazam

Raqamli platformalar va onlayn resurslar: Yangi tadqiqotlar shuni aniqladiki, raqamli ta'lim platformalari, ijtimoiy media va mobil ilovalar orqali noto'liq oilalar maxsus onlayn qo'llab-quvvatlash guruhlariga qo'shilishlari farzandlar va ota-onalarga tezkor, interaktiv va shaxsiylashtirilgan maslahatlar olish imkonini yaratmoqda. Bu usul, ayniqsa, geografik cheklavlarda sababli an'anaviy yordam tizimlaridan foydalanish qiyin bo'lgan oilalar uchun katta yordamdir.

Davlat dasturlari va grantlar: Davlat tomonidan qabul qilingan yangi moliyaviy yordam dasturlari va grantlar noto'liq oilalarda farzand tarbiyasini qo'llab-quvvatlash tizimini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ushbu dasturlar doirasida oilaviy krizis paytida tezkor yordam ko'rsatilishi, shuningdek, farzandlarning o'qish, sport, madaniyat va boshqa sohalaridagi faoliyatlarini qo'llab-quvvatlash uchun zarur resurslar ajratilmoqda.

Yangi tahlil va tadqiqotlar asosida quyidagi natijalar aniqlangan:

Ruhiy barqarorlikning yaxshilanishi: Noto'liq oilalarda farzandlar, mahalla va onlayn qo'llab-quvvatlash tizimi orqali, psixologik maslahatlar va treninglar natijasida stress darajasi sezilarli darajada pasaydi. Farzandlar o'zlarini xavfsiz va qo'llab-quvvatlangan his qilishlari ularning ruhiy barqarorligini mustahkamlaydi.

Ijtimoiy moslashuvning kuchayishi: Mahalla va jamoaviy tashabbuslar, farzandlar va ota-onalar o'rtasidagi doimiy muloqot va qo'llab-quvvatlash orqali, bolalarning ijtimoiy ko'nikmalari va muhitga moslashuvi yanada mustahkamlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bunday yondashuv farzandlarning ijtimoiy integratsiyasini va o'zaro aloqalarini yaxshilaydi.

Ta'lim natijalarining yaxshilanishi: Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik va onlayn ta'lim resurslaridan samarali foydalanish orqali, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning o'qishdagi muvaffaqiyati oshadi. Ularning qiziqishi, intellektual salohiyati va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi.

Moliyaviy va ijtimoiy yordamning samaradorligi: Davlat grantlari va maxsus dasturlar doirasida moliyaviy yordam ko'rsatilishi, oilaviy inqiroz davrida tezkor va samarali choralarni amalga oshirishga imkon yaratadi. Bu nafaqat oilaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi, balki farzandlarning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan qo'shimcha resurslarni ham ajratishga yordam beradi.

psixologik treninglar, seminarlar va maslahat uchrashuvlarini tashkil etish. Mahalla asosida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash markazlarini yaratish va ularning faoliyatini mustahkamlash.

Raqamli va onlayn platformalar: Noto'liq oilalar uchun mo'ljallangan onlayn qo'llab-quvvatlash tizimini kengaytirish, interaktiv ilovalar va raqamli resurslar yordamida maslahatlar berish imkoniyatlarini rivojlantirish. Onlayn forumlar va virtual guruhlar orqali ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi tajriba almashinuvi va qo'llab-quvvatlashni rag'batlantirish.

Davlat dasturlari va moliyaviy yordam: Davlat grantlari va moliyaviy yordam dasturlarini yanada kengaytirish, noto'liq oilalar uchun qo'shimcha resurslar ajratish. Moliya va boshqa yordamlarni samarali taqsimlash uchun monitoring va nazorat tizimini joriy etish.

Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik: Maktablar va ta'lim muassasalari bilan mahalla va psixologik xizmatlar o'rtasida doimiy hamkorlikni yo'lga qo'yish. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshirish maqsadida qo'shimcha darslar, tashkiliy treninglar va motivatsion dasturlarni ishlab chiqish.

Innovatsion tadqiqotlar va sinovlar: Noto'liq oilalarda farzand tarbiyasi bo'yicha yangi innovatsion yondoshuvlar va metodologiyalarni sinovdan o'tkazish, ularning samaradorligini aniqlash va keng jamoatchilikka taqdim etish.

Tadqiqotlar asosida olingan natijalarga ko'ra, mavjud qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish bo'yicha strategik reja ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR

1. Abduvosiyeva, M. X. (2023). Noto'liq oilalarda rivojlanayotgan maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvini ta'minlashda oila, maktab va maktabgacha ta'lim tashkilotining hamkorligi. *Ilmiy ta'lim*, 4(1), 34–42.
2. Abdusamatov, X. U. (2023). Oilani psixologik qo'llab-quvvatlashning tizimli modeli. *Markaziy Osiyoda jamiyat, gender va oila*, 4(1), 42–48.
3. "Maqola talablari". (2023). *Journal.fledu.uz*. [Onlayn]. Mavjud: https://journal.fledu.uz/uz/maqola-talablari/?utm_source=chatgpt.com.
4. "Maqola xalqaro talab darajasidagi IMRAD shaklida". (2023). *Oriens.uz*. [Onlayn]. Mavjud: https://www.oriens.uz/media/content/maqola_talablari.pdf?utm_source=chatgpt.com.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020, 18-fevral). PF-5938-sonli farmon: Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2018, 14-avgust). PQ-3907-son qarori: Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash tizimini yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.
7. Baratova, D. (2024). Noto'liq oilada tarbiyalanayotgan bolalarning oila va oilaviy munosabatlar to'g'risidagi tasavvurlari. *news of the nuuz*, 1(1.8. 1), 77-79.
8. Karimov, A. K. (2022). Noto'liq oilalarda farzand tarbiyasining psixologik va ijtimoiy xususiyatlari. Tashkent: O'zbekiston Ilmiy Nashriyoti.
9. Sa'dullayev, A. (2024). Aspects of forming voluntary qualities in overcoming anxiety in adolescent wrestlers. *News of UzMU Journal*, 1(1.4), 176-179.
10. Yunusov, R. (2021). Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va noto'liq oilalar: Amaliy tajribalar va yechimlar. O'zbekiston Respublikasi Mahalla va Oilani Qo'llab-Quvvatlash Vazirligi nashri.